

**PEDAGOGIKADA TARBIYA VA TALIMNING O'ZARO MUNOSABATI :
NAZARIY YONDASHUVLAR VA A'MALYOT**

Ravshanova O'g'loy G'ayrat qizi

Termiz Davlat Pedagogika Instituti Talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarbiya va talimning o'zaro munosabati Nazariy yondashuvlar va ularni amalyotda qo'llay bilish bola tarbiyasida pedagogik tarbiyaning o'rni ta'lim va tarbiyaning bir - biri bilan o'zaro aloqadorligi haqida ma'lumot keltiriladi.

Kalit so'zlar: Shaxs, ta'lim, tarbiya, pedagogika, rivojlanish, omil, ma'naviyat, individ, takomillashuv, farzand, odob.

Bugungi kunda barkamol inson tarbiyasi, ularni pedagogik-psixologik bilimlar bilan qurollantirish eng dolzarb masalasi hisoblanadi. Tarbiya jarayonining asosi o'qitish hisoblanadi. Tarbiya jarayoni didaktik vositalar bilan ko'rinaboshlaydi. Tarbiya tizimining tushunchasi didaktika ichiga qo'shib amalga oshiriladi.

Tarbiya jarayoni o'ziga hosligini saqlab qolish uchun "tarbiya?, tarbiya... tarbiya!"... Unda tarbiya tizimi didaktikadan iborat bo'lmaydi, balki bir tomondan pedagogik - psixologik, boshqa tomondan esa- ijtimoiy-pedagogik tizimdan iborat bo'ladi. Buda tarbiya tizimi o'quvchilarga faqat didaktik tizim sifatida emas, balki ijtimoiy omil sifatida ham ularni bizni o'rab turgan borliqqa jalb etish orqali ham ta'sir ko'rsatadi. Har bir ta'lim muassasalarida tashkil topadigan ma'lum psixologik muhit tarbiyaga albatta, ota-onalar, o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida yuzaga keladigan munosabatlar orqali ta'sir ko'rsatadi.

Oliy ta'lim muassasalarida ta'limning didaktik tizimi ta'lim maqsadlari, o'qish mazmuni, uni tashkil etishning metod va shakllari orqali ifodalanadi. Ma'lumkipedagogikada «Didaktik tizim» tushunchasi ancha qadimdan shakllangan. Tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirishda, o'rganilayotgan material mazmuni, uni etkazish shakli va metodlari, hamda shu kabilarni belgilash orqali o'qitish jarayonida foydalaniladi. Yana bir tarafdin tarbiyaning ikkinchi tushunchasi mantiqida didaktik tizim -o'zi tarbiyaviy tizimining - didaktik tizimida ishtirok etadi, ya'ni uning tizimi hisoblanadi.

Shunday qilib, ijtimoiylashtirish insonning maqsadga muvofiq jarayonlar maktabgacha, maktab, maxsus pofessoinal ta'limlarida hamda tasodifiy omillar ta'siri ostida amalga oshiriladi. Bu ta'sir ko'rsatish tarbiya tizimi insonparvarlikni obro' e'tibor, nufuzi vositalar bilan amalga oshirilishi shart emas.Unda o'qituvchi va bolalar o'rtasida,insonparvarlik munosabatlari mavjud bo'lishi, qadriyatlar targ'ib qilinishi,

guruhli va individual ijodkorlik elementlari tatbiq qilinishi mumkin. Bundan tashqari, ta'sir ko'rsatish ushbu tarbiya tizimi o'zi tarbiya jarayoniga demokratik qadriyatlar va qoidalar kiritishi kerak. Tarbiyaning asosan to'rtta usuli mavjud. O'rnak namuna; Pand nasihat; Rag'bat; jazo. Yuqorida takidlaganimizdek tarbiyaning usullaridan bir bu jazo bo'lib, tarbiyaviy tizim qandaydir jazo va majburlashlarsiz, mavjud bo'lishi mumkin emas.

O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha 2017-2021 yillarga mo'ljallangan Harakatlar strategiyasining amalga oshirilishi davlat va jamiyat qurilishini izchil takomillashtirishni ta'minlash, ilg'or innovatsion va ilm-fan yutuqlariga asoslangan texnologiyalardan foydalangan holda zamonaviy ishlab chiqarishni yo'lga qo'yishga yo'naltirilgan ishlarga yangicha yo'l ochib berdi. Bu muhim maqsadlar yuqori malakali mutaxassislar, pedagog va ilmiy kadrlar tayyorlash tizimini ilg'or xorij tajribasini o'rganish va uning eng yaxshi yutuqlarini davlat va jamoat tuzilmalari, iqtisodiyot tarmoqlarida tatbiq etish asosida jiddiy qayta ko'rib chiqish va takomillashtirish zaruratini taqozo etmoqda. Mashg'ulot jarayonida talabalarni kichik guruhlariga birlashtirish hamkorlikdagi faoliyatda o'yin rollarini yaratish usullari; guruhni muhokamada prezentatsiyaga chiqish tartibi va boshqalar-bularning barchasi pedagoglarning aniq uslublariga misollar. Lekin ulardan hech biri, qandaydir aniq tarbiyaviy masala bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liq emas, shuning uchun mana shu uslublarni turli xil texnologiyalarga kiritish mumkin. Jamoaviy yoki guruhli tahlilni tashkil qilish usulisifatida, muloqot mashqlar o'tkazish uslubi sifatida ham qo'llash mumkin. SHunga mos ravishda ishlab chiqilayotgan pedagogik yordam texnologiyalari, ilgari ma'lum bo'lgan uslublar yo'nalishidan iborat bo'lishi kuzatiladi. Pedagogik yordam texnologiyasi - bu o'sib borayotgan o'smirni boshqalardan farqli ekanini anglab etishga yordam beruvchi, o'zining bo'shligi va o'z kuchini- jismoniy, intellektual, ma'naviy, ijodiy vositalardan foydalanishi tizimidir. Bu ta'lim olishda shaxsiy hayot yo'li va hayot mazmunini tanlash uchun zarurdir. Texnologiyani amalga oshirish o'quvchining savolidan boshlanadi: «men kim bo'laman!», «qanday bo'lishim kerak?». O'qituvchi bilan birgalikda mana shu savollarni muhokama qilish, yana boshqa bir mustaqil savolni ham keltirib chiqaradi: «Qanday yashash kerak?» ... Bildirilgan maslahatlar yordamida o'quvchiga hos bo'lgan shaxsiy hayot tarzi, asta-sekin tuziladi, intellektual, emotsional, jismoniy yuklamalar qulay rejimi tanlanadi. O'zini boshqarish bo'yruq bo'yicha yuzaga kelmaydi, balki uspirinlar qiziqishlari hamda fuqaro huquqlari ham o'z manfaatlarini o'zaro himoya qilishlari ehtiyojlaridan kelib chiqadi. Ushbu o'zini boshqarish talim muassasasi doirasida talabalar qiziqishlarini birlashtiruvchi bo'lganida va maktabning o'zi fuqarolik jamiyati

sifatida qurilganda paydo bo'ladi. O'zini boshqarishda qoidalar ishlab chiqarish majburiy element hisoblanadi. Talabalarning o'zlari yaratadigan qoidalar, qonunlar, huquq qoidalarining muhim ahamiyatga egaligi pedagogikada ancha avval ma'lum.

Pedagogning kasbiy pedagogik madaniyat - uning pedagogik kasbga ega bo'lgan, uning umumiy madaniyatini loyihalashtiradigan o'qituvchi shaxsining ajralmas sifati hisoblanadi. Bu pedagogning yuqori professionalligi va ichki xususiyatlarining sintezi, o'qitish usullarining mohirligi va madaniy va ijodiy qobiliyatlarning mavjudligida namoyon bo'ladi. Pedagogning kasbiy pedagogik madaniyat - insoniyat tomonidan to'plangan tajribani ijodiy o'zlashtirish va o'zgartirishning o'lchovidir. Pedagogik madaniyatga egalik deganda, pedagogik tafakkur va ongi yaxshi rivojlangan, ijodiy salohiyatga ega bo'lish tushuniladi

Tarbiyadan boshqa yondashish insonparvarlik tarbiyaviy tizimini yaratish bilan bog'liq. Bu yondashish birinchi navbatda, individuallashtirish jarayoni bilan mos keladi. Yana bir bor eslatib o'tamiz, individuallashtirish - bizning tushunishimizcha, - bu o'quvchi yoshlarda mavjud yoki o'zining individual tajribasida egallagan yagona, alohida va o'ziga hosligini ta'minlab turish va rivojlantirish bo'yicha kattalarning hamda bolaning o'ziga tegishli bo'lgan faoliyatlari

Xulosa qilib aytganda, o'qituvchining umumiy madaniyati uning malakasi va kasbiy o'sishi uchun tayanch nuqtasida namoyon bo'ladi. O'qituvchi shaxsining umumiy rivojlanishida etakchi o'rinlardan birini uning axloqiy xususiyatlari egallaydi, bu insonning tashqi dunyo bilan aloqasini yaxshilik va yomonlik mezonlari asosida belgilaydi.

Talabalar hayot muammolarini demokratik hal etishga imkon beradi. Bunday qoidalar erkinlik va mas'uliyatlilik doirasini belgilab beradi. Ushbu holatni intizomlilikni rivojlantirish kuchli vositasi sifatida tushunib, ko'pchilik hollarda tadqiqotlarimiz davomida kuzatishlarimiz natijasida aytim maktablarning tirishqoq izlanuvchi pedagoglari tomonidan o'zlarining qonunlarini, o'rtoqlik Nizomlarini yaratmoqdalar. Shuni unutmaslik kerakki, ushbu uslubda ham ma'lum xavfli tomonlari mavjud. O'qituvchi pedagog, ba'zi bolalar boshqalar ustidan nazoratchi bo'lib qolmasliklarini, liderlik, otomonlik tushunchalari avj olib ketmasligini kuzatib borish zarur. Bunday holatda bolalar jamoasida adovat ham yuzaga kelishi va bolalar qonunni bajaruvchilar va ularga qarshi kuzatuvchilarga ajralib qolishlari mumkin. SHunday qilib, yuqorida tasvirlangan uslublar to'plami yangi maqsad, pedagog yordam uchun texnologiyani belgilab beradi. Va mana shu mazmunda innovatsion texnologiyadan iborat bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tumalev V,V. Uchitelstvo v situatsii sotsialno - politicheskixperemen CH.Z. InnovatsionnnY potensial sovremennogo uchitelya. SP b, 1995.
2. «Xamsa». A.Navoiy o gumannosti.
3. Xomeriki O.G. Innovatsii v praktike obucheniya. Pedagogika, - 1993..№2.
4. XomerikiO.G.,Potashnik M.M., Lorensov A.V. Razvitie shkol kakinnova-sionnoy protsess. - M., 1994
5. SHiyanov E.N. Gumanizatsiya pedagogicheskogo obrazovaniya sostoyanie iperspektiva. - Moskve - Stavropol, 1991